

Kombrink

te laten. Zo'n situatie heeft zich nog nimmer voorgedaan. Ik kan mij echter voorstellen dat een motie met een dergelijke strekking het kabinet in elk geval aanleiding moet geven de betrokken beschikking nog eens ter dege te heroverwegen. Leidt dat tot intrekking van de beschikking, dan geldt hetgeen ook de heer Zoon heeft gezegd, namelijk dat in een dergelijke situatie het regime van toepassing blijft tot het moment van intrekking van die beschikking.

De heer Zoon heeft gelijk met erop te wijzen dat het kabinet kan wachten met het tijdstip van intrekking van zo'n beschikking. Het gaat echter om het normale politieke verkeer tussen Regering en Kamer. Kijkend naar de situatie blijft zij materieel zo dat de Regering in haar handelen op elk moment ten volle ter verantwoording door een van de Kamers kan worden geroepen. De mogelijkheid voor controle is materieel volop aanwezig. Ik geloof daarom dat, zonder af te doen aan de formele aspecten waarop de heer Zoon heeft gewezen namelijk de wijze waarop de regeling door de wetgever, Regering en Parlement samen, in de tijd in elkaar is gezet, er materiële mogelijkheden voor controle afdoende aanwezig zijn.

In het eerste deel van zijn betoog is de geachte afgevaardigde teruggekomen op de beschouwing ter voorbereiding van de behandeling van dit wetsontwerp, te weten het effect van de voorgestelde tijdelijke premieverhoging. Hij heeft he daarbij gehad over de CBS-cijfers die bij de ontwikkeling van de investeringen gehanterd dienen te worden.

Om te beginnen zou ik de geachte afgevaardigde erop opmerkzaam willen maken, dat wat in de memorie van antwoord van 18 maart jl. tot uitdrukking is gebracht, beoogt een aantal aanhalingen van relevante factoren te zijn om ervoor te zorgen dat wij de zaak in een juist interpretatiekader plaatsen. Een en ander doet op grond van de basisvraag van de geachte afgevaardigde, namelijk of deze premieverhoging voldoende tegenwicht biedt tegen de in de schriftelijke stukken genoemde factoren die hebben geleid tot een daling van de investeringen, niet af aan de constatering op pagina 2 van de memorie van antwoord, dat van een premieverhoging niet mag worden verwacht dat deze alle factoren waarvan een negatieve invloed op de investeringsontwikkeling uitgaat, volledig kan compenseren. Zeker is, dat het niet verlengen van de conjunc-

turele verhoging van de outillagepremie een onwenselijke verslechtering van het investeringsklimaat tot gevolg zou hebben gehad.'

Die centrale zin zou ik ook in reactie op het betoog dat de geachte afgevaardigde nu heeft gehouden, nog een keer willen aanhalen, omdat daarmee in zekere zin ook wel erkend is dat de voorgestelde premieverhoging niet een absoluut tegenwicht tegen de genoemde factoren, die hebben geleid tot de daling van investeringen in ons land, kon zijn. Het ging erom, binnen de beschikbare middelen en toegespitst op de elementen die van belang zijn voor de vernieuwing van het productieproces en waarvan ook de heer Zoon zojuist het belang onderkend heeft, te doen wat mogelijk was in het bieden van tegenwicht. Het woordje 'absoluut' zou ik niet voor het woordje 'tegenwicht' willen plaatsen.

De heer Zoon heet nog gevraagd hoe het nu precies zit met het slechts gedeeltelijk in de cijfers voor het jaar 1981 tot uitdrukking komen van het effect van de handhaving van de conjuncturele verhoging op het investeringsniveau. De oorzaak daarvan is gelegen in het tijdsverschil tussen het moment waarop het recht op premie ontstaat, de investering in de fiscale zin van het woord, en het moment waarop de vergroting van de kapitaalgoederenvoorraad geregistreerd wordt door het CBS. Voor het eerste moment is bepalend het aangaan van de verplichting; je zou kunnen zeggen: de bestelling van het investeringsgoed. Voor het tweede is van belang de aflevering van het goed. Dat moment kan, zoals bekend, een aantal maanden na het moment van bestelling liggen. Op die manier komen in het CBS-materiaal in de eerste helft van 1982 tot uitdrukking effecten van wat fiscaal voor de besluitvorming relevant is in 1981.

De heer **Zoon** (PvdA): Mijnheer de Voorzitter! In tegenstelling tot de Staatssecretaris, die mijn interventie uitvoerig heeft beantwoord, waarvoor mijn nadrukkelijke dank, kan ik nu zeer kort zijn. Het deed mij goed te mogen begrijpen, dat de Staatssecretaris het goede verkeer met het parlement laat prevaleren boven de formele mogelijkheden die hij heeft. Dat betekent dat het parlement van hem mee mag blijven doen. En dat doet mij, zoals ik al zei, uitzonderlijk goed.

Ik heb nu ook begrepen dat het verschil in waarneming door het CBS en het voor de fiscus belangrijk tijdstip van bestelling van investerings-

goederen ertoe kan leiden, dat de statistische waarneming van bepaalde investeringen een periode later plaatsvindt dan het tijdstip waarop de fiscale registratie plaatsvindt. Ik ben de Staatssecretaris erkentelijk voor deze verduidelijking. Naar ik meen, heb ik hem reeds duidelijk gemaakt, dat wij geen bezwaar tegen het wetsontwerp hebben en het zullen steunen.

Staatssecretaris **Kombrink**: Mijnheer de Voorzitter! Ik meen dat een nadere reactie van mijn kant, anders dan het uitspreken van erkentelijkheid voor de nadere woorden van de heer Zoon, niet nodig is.

De beraadslaging wordt gesloten.

Het wetsontwerp wordt zonder stemming aangenomen.

Aan de orde is de behandeling van:
hoofdstuk IX B (Departement van Financiën) van de begroting voor het jaar 1982; begroting van uitgaven; aanwijzing en raming van de middelen (17 100-IX B);

hoofdstuk IX A (Nationale Schuld) van de begroting voor het jaar 1982; begroting van uitgaven; aanwijzing en raming van de middelen (17 100-IX A);

begroting van lasten en baten van de exploitatie, kapitaalsuitgaven en -ontvangsten van het Staatsmuntbedrijf voor het jaar 1982 (17 100-H).

De beraadslaging wordt geopend.

De heer **Pais** (VVD): Mijnheer de Voorzitter! Het bestaansrecht van de Eerste Kamer is erin gelegen, dat zij niet een duplicaat van de Tweede Kamer beoogt te zijn. De Eerste Kamer moet zijn een 'chambre de réflexion', waar men zich meer interesseert voor de lange termijn dan voor de korte baan. Ik wil dat ook als uitgangspunt nemen voor mijn financieel-economische beschouwing. Zo zal ik aan de Voorjaarsnota 1982 slechts marginaal aandacht besteden. Drie redenen heb ik daarvoor.

Ten eerste is het een goed gebruik voorrang aan de Tweede Kamer te laten bij het bespreken van recente regeringsstukken.

In de tweede plaats is de brief, die de minister-president over de Voorjaarsnota aan het parlement heeft gezonden het best te karakteriseren

Pais

als een 'letter of intent'; de eigenlijke Voorjaarsnota moet nog worden gepubliceerd.

In de derde plaats kan mijn fractie zich niet geheel aan de indruk onttrekken, dat het overeind blijven, zo u wilt houden, van de huidige coalitie wel een erg sterk stempel op de Voorjaarsnota-voornemens heeft gedrukt en dat lijkt me meer een korte termijn- dan een lange termijn-doelstelling en als zodanig minder interessant voor de senaat. Voorzover de Voorjaarsnota beoogt de overheidsfinanciën te saneren, staat de VVD achter de Minister van Financiën, ook de fractie in deze Kamer. En laat mij het als een positief punt begroeten, dat de komende Voorjaarsnota is geplaatst in het kader van een meerjarige aanpak van onze financiële problemen.

Ik ben namelijk van mening, dat het noodzakelijk is te komen tot een financieel meerjarenplan voor de jaren tachtig en de stelling, die ik vanmorgen zal ontwikkelen en nader toelichten is, dat de financieel-economische vraagstukken in Nederland nopen tot een integrale meerjarenaanpak van een nieuw type. Ik beperk me uiteraard tot Nederland, hoewel ongetwijfeld veel van onze problemen ook elders zijn aan te treffen. Toch is er alle aanleiding een specifiek Nederlandse dimensie aan de financieel-economische problematiek te onderkennen, om twee redenen. Ten eerste omdat Nederland de facto een OPEC-land is. Ten tweede omdat – mede daardoor – in de jaren zestig en zeventig de collectieve sector, vooral in de overdrachtsuitgaven, sneller is uitgedijd dan in enig met ons vergelijkbaar land, zonder dat dat heeft geleid tot een opvallend veel krachtiger economische structuur, integendeel.

Als blikvangers voor onze moeilijkheden doen als regel twee grootheden dienst: het financieringstekort van de overheid en de werkloosheid. Beide zijn symptomen van dieper liggende oorzaken en beide zijn, deels in onderlinge samenhang, tot onaanvaardbare hoogten gestegen.

Ik wil eerst een aantal opmerkingen maken over het financieringstekort. Voor een goede beoordeling van dit tekort is het nodig te bedenken, welke enorme bijdrage onze aardgas-, onze OPEC-rijkdom, aan de overheidsfinanciën levert. In zijn beantwoording van vragen uit deze Kamer komt de Minister van Financiën tot een bedrag van ongeveer f 22 miljard in dit jaar.

Het is uiteraard moeilijk te voorspellen, in welk tempo dit bedrag zich de

komende jaren zal ontwikkelen. Daar zijn bij voorbeeld de prijsontwikkelingen op de energiemarkt; daar is de mogelijkheid dat exploratie nieuwe energiebronnen in Nederland of het Nederlandse deel van het continentaal plat zal opleveren. Niettemin is het prudent, ervan uit te gaan dat de zojuist genoemde omstreeks 22 mld. geen blijvend element in de overheidsfinanciering vormen en in de loop van de jaren tachtig zullen tenderen omlaag te gaan. Als wij spreken over de noodzaak, in meerjarenperspectief het financieringstekort van de overheid terug te dringen, dan moet er ook additioneel rekening mee worden gehouden, dat in de loop van de jaren tachtig ook een oplossing moet worden gevonden voor inkomstenvermindering uit aardgas tot een bedrag van vele miljarden gulden, stel 10 mld.

Vrij algemeen wordt op dit ogenblik bepleit, het financieringstekort, dat zich ruim boven de 8% van het netto nationaal inkomen beweegt, terug te brengen tot 4 à 5%. Uitgedrukt in prijzen van 1982 komt dat neer op een vermindering met omstreeks 12 mld. Als wij de bedragen van 10 mld. en 12 mld. optellen, dan komen wij uit op een bedrag van 22 mld. Dit bedrag moeten wij even vasthouden. De totale collectieve sector belooft op het ogenblik rond de 220 mld. Een en ander betekent dus, dat in het perspectief van de jaren tachtig de collectieve sector in ons land op een tegen de 10% te grote voet leeft.

Ik wil hierbij naar ik meen een niet onbelangrijke kanttekening maken. De laatste tijd vernemen wij steeds vaker berichten over de enorme omvang die de belastingfraude in ons land zou hebben aangenomen. Indamming van die fraude zou tot een niet onbelangrijke vermindering van het financieringstekort van de overheid kunnen leiden. Een commissie onder leiding van de heer Bijsterveld is aan het studeren. Wordt de heer Bijsterveld de Spierenburg van de belastingen? Graag zou ik over deze materie nog wat nadere informatie van de Minister ontvangen.

De vermindering van het financieringstekort wordt vaak in verband gebracht met twee kernproblemen. Deze twee problemen zijn verwant, maar niet identiek. In de eerste plaats is er de wanverhouding tussen de collectieve en de particuliere sector. In de tweede plaats is er de wanverhouding tussen de uitgaven voor consumptie en voor investeringen. Over elk van deze twee wanverhoudingen wil ik een paar opmerkingen maken.

Als ik spreek over de wanverhouding tussen collectieve en particuliere sector in ons land, wil ik eerst afstand nemen van verhalen, als zou de collectieve sector min of meer parasiteren op en bestaan bij de gratie van de particuliere sector, die bij exclusiviteit de produktieve sector zou zijn. Zo simpel ligt dat natuurlijk niet. Veel van de uitgaven in de collectieve sector, met name de niet-overdrachtsuitgaven, betreffen produktieve activiteiten. Wegenbouw en huisvesting, onderwijs en gezondheidszorg zijn produktieve activiteiten, die fundamenteel zijn voor het functioneren van een moderne volkshuishouding. Hun produktiviteit, ook vaak hun rendement, is zonder meer duidelijk.

Neen, waar het om gaat is dit: in onze maatschappelijke orde wordt – naar de mening van de VVD terecht – veel waarde toegekend aan de mogelijkheid voor individuele mensen en organisaties, zich waar te maken en zich te ontwikkelen. Veel van de nieuwe initiatieven in onze maatschappij worden ontwikkeld in de particuliere sector, die dan ook op menig terrein als motor fungeert voor verdere groei.

Dat betekent niet dat elke particuliere ondernemer nu qualitate qua recht heeft op een stralenkrans met bijbehorende lauweren, maar wel dat degenen die niet altijd evenveel begrip kunnen opbrengen voor de particuliere sector, er goed aan zouden doen, ter vergelijking eens te kijken naar centraal geleide volkshuishoudingen, waar de particuliere sector een marginaal, half-illegaal bestaan leidt en waar verstarring, onvrijheid en gebrek aan ontplooiingsmogelijkheden aan de orde van de dag zijn. Derhalve: de ratio van het voldoende speelruimte laten aan particuliere zelfwerkzaamheid, gaat verder dan alleen maar het economische of het financiële.

Maar dat neemt niet weg dat ook al op zich zelf genomen zuiver financieel-economische overwegingen ons ertoe moeten brengen, het uitdijen van de collectieve sector aan banden te leggen. De lasten- en premiedruk voor burgers en bedrijfsleven is daarbij gebaat. Ik kom daar straks op terug. Bezuinigingen, ombuigingen of hoe het in het spraakgebruik van de jaren tachtig ook mag heten, zijn dan ook onvermijdelijk. Maar bij deze onvermijdelijke maatregelen, die moeten leiden tot herstel van evenwicht tussen de collectieve en de particuliere sector, wil ik wel drie kanttekeningen plaatsen.

Ten eerste: ik zou een duidelijke voorkeur willen uitspreken voor een

Pais

of enkele grote en duidelijke maatregelen boven een veelheid van kleine. Om het in het jargon te zeggen: liever één 'big bang' dan een veelheid van voetzoekers die elk hun eigen belangengroep in het harnas jagen. Bovendien, als men van de maatregelen niet alleen budgettaire, maar ook nog economische gevolgen verwacht, is het goed te bedenken dat homeopathische doseringen in het algemeen geen effect hebben op het economisch handelen.

De tweede opmerking is deze. Zeker in een tijd van grote werkloosheid en moeilijke plaatsbaarheid moet er met kracht naar worden gestreefd, daling van overheidsuitgaven te realiseren door de verlaging van de gemiddelde uitgaven per arbeidsplaats. Mits dat op sociaal verantwoorde wijze gebeurt, is dat bij uitstek de methode om dalende overheidsuitgaven niet te laten uitmonden in toenemende werkloosheid en daarmee weer stijgende overdrachtsuitgaven.

Dat brengt me tot de derde opmerking. Stellig zullen in de sector van de overdrachtsuitgaven beperkingen onontkoombaar zijn. Daar is immers in eerste instantie de explosieve groei van de collectieve sector te lokaliseren. Nogmaals, beperkingen zullen onontkoombaar zijn, maar voor mijn fractie is het onaanvaardbaar indien die beperkingen aan de gelijke behandeling van mannen en vrouwen afbreuk zouden doen.

De hele operatie in de collectieve sector zal mede in het teken moeten staan van de oplossing van dat andere kernprobleem dat ik zoëven noemde: de wanverhouding tussen consumptieve en investeringsuitgaven. Ombuiging van de collectieve naar de particuliere sector zal ertoe moeten leiden dat meer investeringen tot stand komen: investeringen in energiebesparing, in alternatieve energieproductie; investeringen in innovatie; investeringen ook in research en development en in een hoog scholingspeil van onze bevolking. Immers, in de jaren waarin het aardgas minder rijkelijk zal stromen, zal naast onze geografische ligging de scholing van onze bevolking ons belangrijkste pluspunt, ons belangrijkste activum zijn. Ook binnen het geheel van de overheidsuitgaven zal de sector van de investeringen meer accent moeten krijgen. Kan de Minister aangeven langs welke weg dit zal worden nagestreefd?

Bij dit alles gaat het om een operatie van in beginsel enkele tientallen

miljarden guldens, zoals ik al in de aanvang van mijn betoog berekende. Het is zonder meer evident dat zoiets niet in een of twee jaar kan worden verwezenlijkt. Gelet op de gemiddelde zittingsduur van Nederlandse kabinetten is het ten minste aannemelijk dat zo'n operatie over meer dan één kabinet heengrijpt. Dat brengt mij tot de aanbeveling, een voortschrijdend meerjarenplan op te stellen dat telkenjare kan worden bijgesteld aan de hand van de ontwikkelingen en dat zich uitstrekt over een periode van ten minste zes jaar.

Hierbij dient het volgende te worden bedacht. Ons staatsbestel heeft zich in de afgelopen decennia zo ontwikkeld dat hierin als het ware ingebouwde remmen op bezuinigingen zijn aangebracht. Een wezenlijk probleem is bij voorbeeld dat onze administraties van hoog tot laag eenvoudig niet zijn ingesteld op de beheersing van bezuinigingen. Te sterk is het gehele gebeuren nog steeds geënt op de groeifilosofie, vooral wat de uitgaven betreft.

Een ander wezenlijk vraagstuk in dit verband is dat van de zogeheten anterieure wetgeving. Veel van de regelgeving die in de loop van de jaren tot stand is gebracht, verzet zich tegen beduidende bezuinigingen. Wil men komen tot sanering van de overheidsfinanciën, zoals onder meer door mijn fractie wordt bepleit, dan is integrale netwerkplanning inclusief een bijpassend programma van wet- en regelgevende arbeid essentieel.

Ook moet in samenhang met het voorgaande meer aandacht worden besteed aan onze besluitvormingsmechanismen. Te vaak wordt men nu herinnerd aan de fabel uit de oudheid over de race tussen de haas en de schildpad. De bezuinigingshaas rent zich een ongeluk, maar treft toch steeds weer een schildpad voor zich op de weg aan. In dit verband kunnen enkele suggesties van de commissie-Vonhoff, de commissie herstructurering rijksdienst, worden overwogen.

Met andere woorden: het uitvoeren van regeringsprogramma's of zelfs voorjaarsnota's op het punt van de beheersing van de collectieve sector vereist integrale netwerkplanning, waarvoor de organisatie nog groten-deels moet worden opgezet. Toch is dat noodzakelijk, willen wij in de jaren tachtig het financiële en economische herstel in goede banen leiden en niet met ad hoc-maatregelen en hink-stap-sprongen ons doel dreigen te missen.

De Minister van Financiën zou als projectminister voor deze taak kunnen

functioneren, wellicht met grotere bevoegdheden dan tot nu toe. Graag verneem ik het oordeel van de Minister over deze suggestie.

Ook doe ik de suggestie, de sociale zekerheid binnen het werkkterrein van de Algemene Rekenkamer te brengen. Dit kan zinnige aanbevelingen opleveren voor vergrote efficiëntie in die sector. Ook hierover hoor ik graag de mening van de Minister.

Ik kom nu tot de tweede blikvanger van onze financieel-economische problemen, de werkloosheid. Officieel is een half miljoen mensen werkloos. In werkelijkheid zijn het er veel meer, al was het alleen maar omdat velen, vooral vrouwen, de moed hebben opgegeven zich nog bij een arbeidsbureau als werkzoekende te laten inschrijven. De vraag die ik wil beantwoorden, is de volgende. Is sanering van de overheidsfinanciën van belang of zelfs van essentieel belang voor de bestrijding van de werkloosheid? Aleer hierover een opinie te spuien, zou ik graag nog enkele meer fundamentele opmerkingen willen maken.

Over de oorzaken en dus de bestrijding van crisis en werkloosheid bestaat nogal wat mist. Van tijd tot tijd staat een economische profeet op die alle narigheid tot een enkele oorzaak weet te herleiden en bij de prijs inbegrepen een bijpassende simpele oplossing levert. Sommigen menen zelfs Keynes te moeten inlijven in het leger der versimpelaars. Men stelt het dan aldus: Keynes zag de hoofdoorzaak van economische depressies en werkloosheid in een tekortschietende effectieve vraag. Dus zijn geldinjecties nodig, vooral door de overheid, om de koopkrachtige vraag leven in te blazen en de zaak weer in het rechte spoor te helpen.

Ik maak hierbij drie kanttekeningen. Zelfs al zou met wat ik zoëven heb opgemerkt, de essentie van de Keynesiaanse benadering zijn geschetst, dan nog is het duidelijk dat in de Nederlandse situatie met enorme financiële injecties uit aardgasopbrengsten en financierings-tekort geen sprake kan zijn van een tekort aan injecties, integendeel.

Mijn tweede kanttekening is de volgende. Wie de moeite neemt, na te lezen wat Keynes werkelijk heeft geschreven, komt terecht bij een heel wat genuanceerder beeld dan het versimpelde Keynesianisme – men kan zelfs spreken van vulgair-Keynesianisme – ons voorhoudt. Zeer duidelijk heeft Keynes namelijk zijn opvattingen en aanbevelingen geplaatst binnen het kader van een gegeven economische structuur.

Pais

Verandert die structuur op wezenlijke punten, dan dient het beleid daarmee rekening te houden. Men mag bepaald niet met een beroep op Keynes stellen, dat het inpompen van geld en vergroten van financieringskortingen in zo'n situatie de hoogste wijsheid is. Daar is geen sprake van.

Mijn derde kanttekening in dit verband is, dat de economische structuur in ons land inderdaad ingrijpend is veranderd en dat de massawerkloosheid in ons OPEC-land ten nauwste samenhangt met economische, technologische en sociologische veranderingen. Ik kan daarvan binnen het bestek van deze interventie ten hoogste een paar hoofdlijnen aanstippen. Ik hoop echter dat dit voldoende is om plausibel te maken, dat een financieel beleid, zoals dit zoëven door mij is bepleit, inderdaad een bijdrage kan leveren tot bestrijding van de economische malaise in ons land. Te zelfder tijd zal blijken, dat een geïntegreerd beleid óók aan een aantal niet-financiële factoren aandacht moet schenken.

Over die drie aspecten, het economische, het technologische en het sociologische, wil ik nu een paar opmerkingen maken. Wat de economische oorzaken van de werkloosheid betreft, is er sprake van een internationale en een nationale kant. Internationaal groeit de wereld naar een nieuwe arbeidsverdeling. Ook Nederland merkt dat. Naast een concurrerend prijspeil, zal Nederland het daarbij in de eerste plaats moeten hebben van specialisatie, innovatie en een hoog niveau van geschooldheid van zijn beroepsbevolking.

Een slagvaardig buitenlands economisch beleid, bij voorbeeld via versterking van de economische deskundigheid van onze vertegenwoordigingen in het buitenland, kan daarbij van veel nut zijn. Wezenlijk is ook de nationale component. Nationaal gaat het erom de kosten- en vermogensstructuur van het bedrijfsleven te verbeteren. Nog steeds is de arbeidsinkomensquote pathologisch hoog en ook hoge rentelasten spelen een extra rol in een tijd, waarin zelffinanciering minder goed mogelijk is geworden.

In beide opzichten kan nu beperking van de collectieve uitgaven heilzaam werken. Enerzijds door verlaging van premie- en belastingdruk – dat werkt onder meer op de arbeidsinkomensquote –, anderzijds door een geringer beroep van de overheid op de kapitaalmarkt. De ontwikkeling van

het rentepeil in de Verenigde Staten alsmede de positie van onze betalingsbalans mogen dan de primaire factoren achter de renteontwikkeling in ons land zijn, dit neemt echter niet weg dat matiging van het beroep van de overheid op de kapitaalmarkt kan bijdragen tot verlaging van de rente en daarmee van een wezenlijke kostenpost voor het bedrijfsleven.

Ook de technologische dimensie van onze maatschappij is aan het veranderen. Ook die structuurwijziging is van belang voor de werkgelegenheid. Nieuwe technologieën zijn in ons land wel ingevoerd – aanvankelijk vaak ter vervanging van duur geworden arbeid of vanwege de internationale concurrentie –, maar de indruk overheerst dat er meer en ook meer inventief gebruik van deze mogelijkheden kan worden gemaakt.

Anders gezegd: kennelijk zijn investerings- en uitbreidingsmogelijkheden in het nu heersende klimaat van pessimisme, met zijn matige rendabiliteitsverwachtingen, nog niet optimaal benut. Enerzijds wijst dit op de noodzaak het vertrouwen in de economische mogelijkheden in Nederland te vergroten – ik heb hierover zoëven een paar opmerkingen gemaakt –, anderzijds wijst dit voor het beleid in de richting van versterking van de kwaliteit van het management, bij voorbeeld door het bevorderen van goede opleidingen in die sector. Ook wijst het op de wenselijkheid investeringen in research en development te stimuleren, bij voorbeeld ook fiscaal. Mijn vraag aan de Minister is, of hij daartoe nog nieuwe mogelijkheden ziet.

Wat denkt de Minister, in samenhang hiermee, van de zogeheten 'belastingpauze' die de heer Horiga recentelijk heeft voorgesteld in zijn 'Jongerenplan voor groei-bedrijven', dat betrekking heeft op kleine, technologisch innoverende ondernemingen? Het aantrekkelijke van dit voorstel lijkt mij bij voorbeeld, dat daarbij geen sprake hoeft te zijn van veel centraal geregeld, maar veeleer van het stimuleren van marktconforme ontwikkelingen.

Mijnheer de Voorzitter! Ten slotte wil ik nog een enkel woord spreken over de sociologische structuurveranderingen, die van belang zijn voor de werkloosheid. Met een vertraging van een jaar of twintig zal de massa-introductie van de pil haar uitwerking op de arbeidsmarkt doen gevoelen. Dat zal nog niet in de jaren tachtig gebeuren; eerst in de jaren negentig zal de Nederlandse arbeidsmarkt die invloed merken, zodat voor de

middellange termijn de werkgelegenheidsproblemen onze volle aandacht blijven vergen. Daarnaast bestaat er het structurele verschijnsel, dat steeds meer vrouwen – ook gehuwde vrouwen – deel willen hebben aan de betaalde arbeid.

Mijnheer de Voorzitter! U kent het liberale standpunt: wij zijn van mening, dat mannen en vrouwen gelijke rechten hebben op betaalde en onbetaalde arbeid. Het is ook bekend, dat individualisering met betrekking tot loonvorming, fiscale behandeling en sociale zekerheid de steun heeft van mijn fractie. Laat ik als belangrijkste beleidsconclusie in dit verband stellen, dat het voor de VVD onverteerbaar zou zijn als in tijden, waarin het onze nationale economie wat minder voor de wind gaat, de emancipatie als een aardige maar eigenlijk overbodige luxe onder het vloerkleed zou worden geschoven. Verkorting van arbeidstijd met ten minste handhaving van de bedrijfstijd kan bijdragen tot een billijker verdeling van beschikbaar werk, uiteraard met de consequenties voor de inkomensvorming. Wat de inkomensvorming betreft, wil ik nog één opmerking maken. Bij het inkomensbeleid kan de hoogste wijsheid niet zijn gelegen in dogmatisch nivelleren.

Ik wil mijn betoog nu samenvatten: het is – naar ik hoop, duidelijk, dat naar onze mening effectieve bestrijding van de financieel-economische problemen van ons land over een breed front en gecoördineerd moet plaatsvinden. Het zal ook duidelijk zijn geworden, dat in dit alles naar onze mening het saneren van de financiën van de collectieve sector plus herstel van het evenwicht tussen de collectieve en de particuliere sector, de bedrijvigheid en de werkgelegenheid naar alle waarschijnlijkheid zullen stimuleren. Dat wordt des te duidelijker, naarmate de in samenhang genomen maatregelen duidelijker en minder verbrokken zijn. Het gaat daarbij dan zowel om de bijdragen die zulke maatregelen kunnen leveren tot verlaging van het kostenpeil als om de vergroting – direct en indirect – van de ontwikkelingsmogelijkheden in de marktsector. Dat streven vergt het opzetten van gecoördineerde netwerkplanning, ten einde in de loop van de jaren tachtig de door ons allen gewenste versterking van de financieel-economische situatie in ons land te bereiken.

Wij wensen de Minister van Financiën en zijn Staatssecretaris alle sterkte bij het invullen van hun aandeel in dat beleid.